

KÜLFÖLDI SZEMLE.

A BERLINI UDVARI KÖNYVTÁR SZAKRENDSZERE.

SCHÖNHERR GYULÁTÓL.

A német birodalomnak a müncheni könyvtár után a második, a porosz államnak pedig első könyvtára a berlini udvari könyvtár, melyet a nagy választófejedelem alapított 1661-ben s Nagy-Frigyes helyezett el jelenlegi, 1774 és 1782 között épült palotájában. A müncheni királyi könyvtár köteteinek száma a millió körül van; a berlini sincs attól messze: az 1890-iki áprilisi számlálás 800,000 kötetre tette a könyvtár anyagát, s forgalmának nagyságára nézve e könyvtár határozottan megelőzi a münchenit, már csak az által is, mert használati elvei a kikölcsönzésre vannak alapítva, úgy hogy a házonkívüli használat másfélszer oly magas számot tüntet fel, mint az olvasó-terem forgalma. E kikölcsönzési rendszer által előidézett forgalom oly nagy, hogy annak a könyvtár személyzete alig képes megfelelni, bárha e személyzet a főigazgatón s a két főosztálynak, a nyomtatványok és a kéziratok osztályainak igazgatóin kívül 16 könyvtárnokból és könyvtárórból, 8 segédórból, 12 assistensből, 1 főtítkárból, 2 titkárból és 1 irodai assistensből, tehát összesen 43 egyénből áll, s ez óriási személyzetnek nem kevesebb, mint 25 szolga áll rendelkezésére.

E nagy személyzet azonban egymaga nem volna elégséges a könyvtárhoz fűződő igények kielégítésére, ha feladatát nem könnyítené meg az az éles logikával kidolgozott és szigorú következetességgel keresztülvitt szakrendszer, melylyel a könyvtár anyaga fel van állítva. A könyvtárak használhatóságának első és alapfeltételét a jó katalogus-rendszer képezi, s a mód, melylyel annak

keretén belül a szakok szerint való felosztás érvényesül. A berlini udvari könyvtár anyaga a czédula-kataloguson és a beékeléssel vezetett 1056 kötetnyi betűrendes kataloguson kívül 602 kötetnyi szakrepertóriumba van bevezetve, s e szakrepertóriumok képezik a könyvtár egész tudományos beosztásának alapját, jóságukban, megbízhatóságukban rejlik a könyvtár használhatóságának legfőbb kritériuma. Ezért ama rövid idő alatt, melyet a múlt év nyarán e nagyhirű könyvtárban töltöttem, a szakrepertóriumok tanulmányozására fordítottam főfigyelmemet, mert ezekből reméltem legvilágosabb fogalmat alkothatni magamnak az egész könyvtárról.

A nyomtatványok osztálya két főcsoportra oszlik, egyik a tulajdonképeni nagy könyvtár, mely szakok szerint van felállítva, a második: a külön gyűjtemények csoportja, voltaképen nem egyéb, mint az előbbinek függeléke, kiegészítő része. A hirlapok csoportja, anyagának gazdagsága folytán, külön csoport jelentőségére tart igényt s külön olvasó-teremmel is rendelkezik, de a szakrendszerben csak mint a könyvtári szakok egyike szerepel s kezelés tekintetében is a könyvtári osztály igazgatója alá van rendelve.

A könyvtár szakrendszerét legjobban úgy ismertethetem meg, ha egyszerűen felsorolom a szakoknak és az ezeken belül felállított alszakoknak czímeit, a mint itt következnek:

I. *Tudományos szakok.*

Enciklopédiák.

Akadémiák.

Általános tudományos folyóiratok.

A hirlapok története.

Hirlapok.

Vegyesek és akadémiai iratok.

Egyetemi és iskolai programmok.

Összegyűjtött művek.

Irodalomtörténet. Alszakai: Általános irodalomtört. és bibliografia.

Nyomdászat és könyvkereskedés. Könyvtárak. Portugallia.

Spanyolország. Olaszország. Franciaország. Németország. Anglia.

Hollandia. Skandinávia stb.

Egyetemek és iskolák.

Theologia. Alszakai: Bevezetés a theológiába (általános rész; folyóiratok stb.). Exegesis. Egyháztörténet. Rőpiratok a reformáció korából. Egyháztörténet (folytatás). Dogmatika. Erkölcstan. Védíratok. Szimbolika. Vitairatok. Lelkipásztorokodás. Litu-

- gika. Szentek. Homiletika. Halotti beszédek és perszonáliák.
Himnologia. Katechetika. Aszketika.
- Rabbinisztikus irodalom.
- Politika.
- Jogtudomány. Alszakai: Általános rész. Természet- és népjog.
Kereskedelmi, árú- és tengeri jog. Egyházjog. Büntetőjog. Római
jog. Porosz jog. Német államjog. Hűbéri jog. Polgári per-
rendtartás. Döntvények. Idegen jogok. Francia jog.
- Hadi tudományok.
- Orvosi tudomány. Alszakai: Folyóiratok. Vegyes művek és disszer-
tációk. Általános rész; (bevezetés, nosologia és therapia).
Sebészet és szülészet. Aetiologia és diaetetika. Gyógyító esz-
közök. Balneologia. Egyes betegségek. Katonai orvostan. Gyógy-
szertan. Állatgyógytan.
- Fiziologia és anatómia.
- Általános természettudomány.
- Állattan.
- Növénytan.
- Ásványtan.
- Vegytan.
- Alchimia.
- Fizika.
- Babonáság, mágia.
- Jóslások, látományok.
- Misztikus filozófia; szabadkőművesség.
- Neveléstan.
- Filozófia.
- Művészetek.
- Régészet.
- Építészet.
- Vasúti építészet.
- Mennyiségtan.
- Csillagásztan.
- Technologia.
- Gazdaságtan.
- Naptárak.
- Történelem. Alszakai: Vegyesek. Életrajzok. Genealogia (czimer-
tan, rendjelek). Kortan. Oklevéltan. Feliratok. Numizmatika.
Ethnografia. Statisztika. Geografia. Utazások. Világtörténet. Ókori
történet. Régiségek. Mithologia. Középkori történet. Újabbkori
történet. XVI. század. XVII. század. XVIII. század. XIX. század.
Portugallia. Spanyolország. Franciaország. Olaszország. Svájc.
Németország. Ausztria. Bajorország. Württemberg. Baden. Majna-
Frankfurt. Nassau. Hessen. Braunschweig és Hannover. Lippe,
Waldeck, Oldenburg és Mecklenburg. Schleswig-Holstein és

- Lauenburg. Hanza-szövetség. Hamburg, Lübeck, Bréma. Szász királyság. Thüringia, Altenburg, Reuss, Anhalt. Poroszország. Hollandia. Nagybritannia. Skandinávia. Dánia, Norvégia. Svédország. Lengyelország. Oroszország. Görögország. Törökország. Dunai államok. Ázsia. Afrika. Amerika. Ausztrália. Több világrész együttes története.
- Filologia. Alszakai: Nyelvtudomány általában. Görög nyelvészet. (Általános rész. Költők. Történetirók. Földrajzi irók. Orvosi tudomány. Filozofusok. Szónokok. Erotikus irók stb.) Római nyelvészet. (Általános rész. Költők. Történetirók. Földrajzi irók. Szónokok. Rhetorok stb.)
- Uj-görög irodalom.
 Esztetika.
 Uj-latin irodalom.
 Spanyol irodalom.
 Portugall irodalom.
 Olasz irodalom.
 Francia irodalom.
 Német irodalom.
 Angol irodalom.
 Hollandi irodalom.
 Régi-északi és irlandi irodalom. Dán irodalom.
 Svéd irodalom.
 Szláv irodalom.
 Egyéb nyugati nyelvek irodalma. Alszakai: Kelta. Magyar. Finn. Észt. Lapp. Baskir. Máltai. Albán stb. Amerikai nyelvek. Polinéziai nyelvek. Uj-holland stb.
 Keleti nyelvek irodalma.

*

Térkép-osztály. Alszakai: Térképek. Könyvek.

*

Zene. Alszakai: Irott zeneművek, köztük a külön gyűjtemények, úgymint: Winterfeld, Landsberg és Theschner kéziratai. Nyomatott zeneművek, köztük a Weber-csoport (Jähns W. S. gyűjteménye). Könyvek.

II. Külön gyűjtemények.

Aldinák (Renouard Annales de l'imprimerie des Aldes cz. műve szerint rendezve). Ritkább és drágább bibliák. Diez könyvtára. Savigny könyvtára. Varnhagen könyvtára. Egyházi dalok egyes nyomtatványai (Einzeldrucke). Röpiratok. (Történelmi és politikai röpiratok a XVI., XVII., XVIII. és XIX. századból. Németek, olaszok, angolok, francziák, spanyolok. Theologiai röpi-

iratok.) Ősnyomtatványok. Hadi iratok. Képes könyvek. Hártyára nyomott könyvek. Könyvek kézirati bejegyzésekkel. Keleti könyvek. Luther-iratok. Vásári könyvjegyzékek; (az általános irodalomtörténet és bibliografia függeléke). Zenei gyűjtemények; (l. fentebb a zenei szaknál.) Falragaszok. Rézmetszetek és könyvomatok lemezei. Képek.

Minden egyes szak és alszak az alfabet nagy és kis betűből kombinált jelzésekkel van ellátva. A szakrendszer szerint való csoportosítás azonban e szakcsoportokkal még nincs befejezve; a repertóriumokban minden egyes szak és alszak könyvtári anyaga külön témák, tudományos kérdések szerint van csoportosítva, úgy hogy a ki valamely meghatározott kérdésben kutat, az illető repertórium megfelelő tétele alatt együtt találja a kérdés irodalmából mindazt, a mi a könyvtárban rendelkezésére áll. Minő részletességgel van ez a rendszer az egyes szakoknál érvényesítve, azt legjobban példákkal illusztrálhatom, s talán leghelyesebben járok el, ha a *könyvtárak* című szakból veszem azokat, mely a mellett, hogy magyar vonatkozású műveket is tartalmaz, bennünket a folyóirat szempontjából is közelebről kell hogy érdekeljen.

A *könyvtárak* szaka az irodalomtörténeti főszak 3. alszakát képezi, s két csoportra oszlik, a nyilvános és a magán-könyvtárak csoportjára.

Repertóriumuma a következő beosztást tünteti fel:

I. *Nyilvános könyvtárak*. Gyűjteményes munkák. Általános. Varia. Könyvtárak története és statisztikája. Kéziratok általában. Kéziratgyűjtemények. Exotikus (Európán kívüli) nyelvű kéziratok. Egyes kéziratok. Portugallia Spanyolország. Olaszország. Franciaország. Németország. Ausztria. Magyarország és melléktartományai. Dalmácia. Svájc. Nagybritannia. Hollandia és Belgium. Skandináv államok. Orosz birodalom és Lengyelország. Moldva és Szerbia. Törökország és Görögország. Ázsia. Afrika. Amerika. Ausztrália.

II. *Magánkönyvtárak és könyvtárúsi katalógusok*. Magánkönyvtárak. Ismeretlen személyek könyvtárai. Ismeretlen személyek árverési katalógusai. Nyilvános könyvtárak kettős példányainak jegyzéke. XVI—XVII. századi könyvtárúsi jegyzékek. Ugyanazok a XVIII. századból. Ugyanazok a XIX. századból. Névtelen könyvtárúsi jegyzékek. Egyletek és testületek könyvtárúsi jegyzékei. Különböző jellegű könyvjegyzékek. A berlini aukció-katalógusok.

Mindkét csoport anyaga ez alcsoportokon belül még városok s intézetek, illetőleg személyek szerint van rendezve, s a repertóriumok végén betűrendes mutató könnyíti meg az egész anyag áttekintését.

Érdekes a nyilvános könyvtárak csoportjának Magyarországra vonatkozó része, a melynél a német alaposság egy kissé cserben hagyta ugyan a repertórium szerkesztőit: Buda és Pest egyesítéséről még nincs tudomásuk s a magyar birodalom melléktartományai közé Galiczián kívül bevették Bukovinát is, míg Dalmáciának egész külön csoportot hagytak. De felosztásukban van egy igen jó gondolat: a Corvinára vonatkozó irodalmat külön lapon sorolják fel, s az idevágó művek jegyzéke bizonyosságot tesz a felől, hogy a hazai irodalom aránylag elég szépen van e szakban képviselve.

A magyar történelem, sajnos, nem képez külön szakot a könyvtárban, hanem egyszerűen be van osztva az osztrák történelem szakjába és annak egyik alosztályát képezi. Könyvtári jelzése *Se*; anyagának beosztása a következő:

Irodalom. Gyűjteményes munkák. Általános történelem. Római kor. A magyarok őstörténelme. Vezérek kora. Királyok. Általános genealogia. Biografiák. Czimertan, rendjelek. Egyes családok genealogiája és története. Utazások. Földrajz. Statisztika. Ethnografia. Állapotok és erkölcsök. Alkotmány és közigazgatás. (Királyság. Hivatalok. Országgyűlés. Állami szerződések. Pénzügyek. Adók.) Ipar és kereskedelem. Bányászat. Utak, folyók, csatornák. Katonaság. Egyház. (Általában. Egyes korszakok története.) Zsidók. Egyes országrészek története.

A magyar nyelvtudomány és szépirodalom szintén csak egyik alszak egy csoportját képezi, ez már azonban nem Ausztriával, hanem az ú. n. *egyéb nyugati nyelvek* csoportjával van egyesítve. Ennek beosztását is jónak látom bemutatni:

Általános művek. Folyóiratok. Nyelv. (Szótárak. Nyelvtan. Tájékozások. A nyelv eredete, rokonsága és sajátosságai. Közmondások.) Költészet, esztetika. Szépirodalom. (Egyes szerzők összegyűjtött munkái. Anthológiák; ezek fordításai; a német fordítások külön csoportban. Legrégibb nyelvméltékek. Népdalok, gyermekdalok; ezek fordításai; a német fordítások külön. Mondák és regék; ezek fordításai; a német fordítások külön. Költemények. Petőfi külön. Drámák. Regények. Jókai külön. Levelek. Vegyések.)

E szakok anyaga meglehetősen gonddal van összegyűjtve: így Petőfinek legrégebb kiadásai (Buda, 1844., Pest, 1845.), köztük egyes, ma már ritka füzetek: a Helység kalapácsa (Buda, 1844.), János vitéz (Buda, 1845.), Czipruslombok (Pest, 1845.), Csillagtalan éjszakák (Buda, 1845.), mind megvannak a könyvtárban. Kevésbé áll ez azonban az újabb kiadványokra, például Jókaitól, bár külön tétel alatt szerepel a repertóriumban. aránylag kevés művet találtam.

Hungarikumok vannak még az *Encziklopédiák* között, a M. Tud. Akadémia kiadványai az *Akadémiák* szakjában, Kovachich Merkurja (1486—87.), Benkő Parnasszusi időtöltése (1790—94.), a Litterarischer Anzeiger (1798.), a Tudományos Gyűjtemény néhány kötete s egy pár újabb folyóirat, köztük a Magyar Könyv-Szemle is, az *Általános tudományos folyóiratok* közt; továbbá iskolai értesítők a *Vegyesek és akadémiai iratok* és az *Egyetemi s iskolai programmok* szakjaiban stb.

Ezek részletes összeírása azonban nem képezte feladatomat. Jelen soraimban főleg a könyvtár szakrendszerét kívántam bemutatni, azt sem úgy, mint valami tökéletes, e nembem magában álló rendszert, de mint annak bizonyítékát, hogy a szakfelosztás oly alakja, a melynél a könyvek egyszerűen alak és alfabet szerint vannak a repertóriumokba beigtatva, a mai könyvtári igényeket többé nem elégíti ki, s minden modern színvonalon álló könyvtár arra törekszik, hogy tárgyi katalogusokat adjon kutatói kezébe. Hogy e katalogusok mily rendszer szerint készülnek, az már másodrangú kérdés; minden könyvtárnak megvan a maga rendszere, s minden könyvtárnak megvan a maga különös jellege és célja, mely e külön rendszernek létjogot ad; a fődolog az, hogy e rendszer a legapróbb részletekben is következetesen legyen érvényesítve. S hogyha hazai könyvtáraink is elérkeznek ahhoz a stádiumhoz, hogy tárgyi katalogusokba csoportosítják anyagukat, bizonyára nem fogják mintául venni a berlini udvari könyvtár magyar csoportjának beosztását, de a pontosságot, melylyel e beosztás végre van hajtva, bátran elfogadhatják követendő mintaképnek.

Rövid ismertetésemet ezzel be is fejezhetem. Ha még megemlítem, hogy a könyvtárnak a nagy olvasó-termen kívül még 4 dolgozó-terme van: a hírlapok, a zeneművek, a térképek s a kéziratok kutatói számára, s amaz reggel 9-től este 9-ig szaka-

datlanul, ezek reggel 9-től d. u. 3-ig vannak nyitva, hogy a kézirat-gyűjtemény 24.000 kötetet foglal magában s leíró katalógusai-ból már 14 kötet jelent meg nyomtatásban, s hogy az összes látogatók száma egy évben meghaladja az 50,000-et, csak általánosan ismert adatokkal egészítem ki a vázlatos képet, melyet e világhírű könyvtárról akartam bemutatni a magyar szakközönségnek.

KÉT XV. SZÁZADBELI HISTÓRIÁS ÉNEK A TŘEBONI KÖNYVTÁRBAN.

DEDEK CRESCENS LAJOSTÓL.

Az ezredéves történelmi kiállítás irodalomtörténeti bizottságának céljaira, a kereskedelmi miniszternek, *Lukács Bélának* megbízásából, az idei nyári szünidőben tanulmányúton voltam Orosz-Lengyelországban, Galicziában, Morva- és Csehországban. Utam eredményéről részben magának a miniszternek, részben — kivált a levéltári anyagról — a Történelmi Társulat választmányának számoltam be. (Lásd Századok, 1893. évf. novemberi füzet.) E helyen most két, eddig ismeretlen s nem éppen érdektelen históriás énekről óhajtok rövid ismertetést adni.

Szeptember 23-án értem a csehországi *Třebonba* (vagy mint nálunk németesen nevezik: *Wittingauba*), most a *Schwarzenberg*ek, hajdan a magyarokkal *Zrinyi Miklós*nak, a szigetvári hősnek házassága révén rokonságba jutott *Rosenberg* grófok ősi fészkebe.

A třeboni nagyterjedelmű tó partján áll a hatalmas, ódon-szerű várkastély, a melynek észak-nyugati traktusa magában rejtí a *Schwarzenberg*ek rendkívül gazdag levéltárát. A könyvtár a család fejének, *Adolf* třeboni herczegnek rendelkezéséből Krumauba (a budweis-stohenfurti vasútvonal mentén lévő várba) lőn egyesítve. A kódexek és kéziratok azonban a levéltár állagához csatolva, Třebonban maradtak s az ottani főlevéltárnoknak, *Marenh* Kálmán-nak, Sickel tanítványának őrizetére vannak bízva.

A levéltár, mely 9—12 és 3—6-ig minden nap nyitva áll s a kutatók által könnyen megközelíthető, nagyobb részt regisztrálva